

აგროკლასტარი, როგორც რეგიონის სოფლის მეურნეობის მდგრადი ინოვაციური განვითარების უზრუნველყოფის ინსტრუმენტი

არჩილ ფარცვანია

სტუდენტობის დოქტორანტი

რეზიუმე

ნაშრომში განხილულია ავტორის მიდგომა საქართველოს სოფლის მეურნეობაში კონკურენტუნარიანობის ამაღლების პრობლემასთან დაკავშირებით, საქმიანობის ორგანიზების კლასტერული მოდელის გამოყენების შესაძლებლობები. ასევე, ნაშრომში განისაზღვრა აგრარული კლასტერის შექმნის და ფუნქციონირების საბაზო პრინციპები.

საკვანძო სიტყვები: აგრარული კლასტერი, აგროსამრეწველო კომპლექსი, ეკონომიკური ინტეგრირება.

AGRICULTURAL CLUSTERS AS AN INSTRUMENT OF SUSTAINABLE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE OF THE REGION.

Archil Partsvania

RESUME

The article discusses the author's approach to the application of the cluster model of organization of production in connection with increasing competitiveness in agriculture in Georgia. The basic principles of the creation and functioning of the agricultural cluster are determined.

Key words: Agrocluster, Agro-industrial complex, Economic integration

შესავალი

საქართველოს კონკურენტუნარიანი ინოვაციური ეკონომიკის, მათ შორის აგრარული დარგის, ფორმირების პირობებში, განვითარების მდგრადობის მიღწევა წარმოადგენს სახელმწიფოს პრიორიტეტულ ამოცანას, მიმართულს ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოების და დამოუკიდებლობის უზრუნველსაყოფად, სოფლად მოსახლეობის ცხოვრების დონისა და ხარისხის ამაღლებისკენ, ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენებისკენ და მომავალი თაობებისთვის ბუნებრივი გარემოს შენარჩუნებისკენ. აგრარული სექტორის მდგრადობის უზრუნველყოფაში, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს დარგობრივი (დარგთშორისი) და ტერიტორიული ინტეგრირებული სტრუქტურების შექმნას, რომელთა შორის ერთ-ერთს წარმოადგენს აგროკლასტერი. დღეისათვის, კლასტერების განვითარე-

ბა წარმოადგენს ცალკეული რეგიონების სოფლის მეურნეობის და მთლიანობაში ქვეყნის აგროსამრეწველო კომპლექსის ინოვაციური განვითარების მდგრადობის და კონკურენტუნარიანობის ამაღლების აღიარებულ ინსტრუმენტს.

წინამდებარე ნაშრომის მიზანს წარმოადგენს, რეგიონების სოფლის მეურნეობის ინოვაციური განვითარების მდგრადობის უზრუნველყოფის სისტემაში, აგროკლასტერების ფორმირებისა და ფუნქციონირების თეორიული და მეთოდოლოგიური დებულებების განვითარება.

კვლევის მიზნობრივმა მიმართულებამ განაპირობა შემდეგი ამოცანების დასმა და გადაჭრა: 1) აგროკლასტერის დარგობრივი კუთვნილებიდან გამომდინარე, მისი თავისებურების გამოვლენა და დამახასიათებელი ნიშანთვისებების განსაზღვრა; 2) სოფლის მეურნეობის წარმოების კლასტერულ ფორმებზე გადასვლის ორგანიზების ეკონომიკური წინაპირობების კვლევა; 3) მდგრადი განვითარების დადგენილი იმპერატივების გათვალისწინებით, რეგიონალური აგრარული კლასტერების შექმნის მეცნიერულად დასაბუთებული პრინციპების შემუშავება; 4) აგროკლასტერის სტრუქტურის და რეგიონის სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფაში მისი ცალკეული ელემენტების როლის დასაბუთება; 5) აგრარული ეკონომიკის მართვის სხვადასხვა დონეებზე სოფლის მეურნეობის საქმიანობის კლასტერული ფორმით ორგანიზების უპირატესობის კვლევა; 6) წარმოების კლასტერული ფორმით ორგანიზების განვითარების პრობლემების და პერსპექტივების დასაბუთება.

რაც შეეხება კლასტერების ფორმირების საშუალებები კონკურენტული უპირატესობების უზრუნველყოფის თეორიული ასპექტებს, ისინი ჩამოყალიბებულია მ.პორტერის, ე. დაჰმენის, კ. მორგანის, ლ. მეტსონის, მ.ფელდმანის, ლ. ალექსანდროვის, ა. ვორონოვის, ც. კუპრიანოვის, ვ. ტრეტიაკის და სხვა უცხოელი მეცნიერების ნაშრომებში. ქართველ მეცნიერებს შორის უნდა გამოვყოთ ე. ბარათაშვილის, ე. ბალიაშვილის, ზ. ლუდუშაურის, ნ. ძიძიკაშვილის, ა. აბრალავას, ნ. ბაკაშვილის, ო. გორშენკას, ი. მესხიას, ე. სეფაშვილის, ი. ჯელიას, ლ. ყორღანაშვილის, რ. სანდროშვილის და სხვა ქართველი მეცნიერების ნაშრომები.

ძირითადი ნაწილი

ეროვნული აგროსამრეწველო კომპლექსის მდგრადი განვითარების ობიექტური წინაპირობები იქმნება რეგიონალურ დონეზე, სადაც, ტერიტორიების საწარმოო სპეციალიზაციის შედეგად, პირველ რიგში, ფორმირდება კონკურენტული უპირატესობები, მეორე რიგში, წყდება სოფლის მოსახლეობის დასაქმების, ცხოვრების დონის და ხარისხის ამაღლების საკითხები, მესამე რიგში – ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენების და ეკოლოგიური ინოვაციების დანერგვის გზით იქმნება ეკოლოგიურად უსაფრთხო პირობები აგრარული წარმოების წარმართვისთვის.

კვლევის შედეგად დადგენილი იქნა, რომ აგროსამრეწველო კომპლექსში, საწარმოო საქმიანობის ორგანიზების კლასტერულ ფორმას შეესაბამება შემდეგი ძირითადი მახასიათებლები:

- გეოგრაფიული ლოკალიზაცია (სოფლსამეურნეო ორგანიზაციების განთავსება ერთ ტერიტორიაზე) და კონცენტრაცია (საკადრო, სამეცნიერო, ინოვაციური და საწარმოო პოტენციალის დაგროვება);

- სოფლის მეურნეობის, სამეცნიერო ორგანიზაციებსა და სახელმწიფო მართვის სტრუქტურებს შორის ჰორიზონტალური და ვერტიკალური კავშირების არსებობა;

- საქმიანობის საერთო სფეროს (დარგობრივი კუთვნილება) მქონე და ერთიანი ინფრასტრუქტურით დაკავშირებული სრული საწარმოო ციკლის ორგანიზაციების გაერთიანების არსებობა;

- კონკურენციის არსებობა, რომელიც უზრუნველყოფს მონაწილე ორგანიზაციების განვითარების დინამიკას;

- ორგანიზაციებს შორის მდგრადი გრძელვადიანი მეურნეობრივი კავშირების არსებობა, რომლებიც მონაწილეთა კონკურენტუნარიანობის ამაღლების და მდგრადი განვითარების მიზნით, ფორმირებულია ნებაყოფლობითი ხელშეკრულების საფუძველზე;

- მონაწილეთა ერთობლივი საქმიანობის ინოვაციური მიმართულობა;

- საქმიანობის კლასტერული ფორმით ორგანიზების ჩამოყალიბების ხანგრძლივობის პერიოდი (საშუალოდ შვიდიდან ათ წლამდე).

ამრიგად, გამოვლენილი ნიშან-თვისებების საფუძველზე, ჩვენ მიერ ფორმულირებული იქნა შემდეგი განმარტება:

„აგროკლასტერი - არის მდგრადი გრძელვადიანი ტერიტორიალურ-დარგობრივი გაერთიანება საწარმოებს შორის, რომლებიც დაკავშირებული არიან პარტნიორული ურთიერთობებით მართვის სახელმწიფო ორგანოებთან და სამეცნიერო-სა-

განმანათლებლო ცენტრებთან, და შექმნილია სოფლსამეურნეო ორგანიზაციების, რეგიონების და მთლიანად ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის და მდგრადი განვითარების მისაღწევად.“

ჩვენმა კვლევებმა ცხადყო, რომ აგრარული საქმიანობის კლასტერული ფორმით ორგანიზების მიზანშეწონილობა განპირობებულია ეკონომიკური წინაპირობებით, მათ შორის:

- 1) სასოფლო-სამეურნეო ორგანიზაციების ერთმანეთისაგან სივრცითი დაშორება და გეოგრაფიული გაშორიშორება;

- 2) კლასტერული გაერთიანებების უფრო მაღალი ეკონომიკური პოტენციალი, რაც ფორმირდება გაერთიანების მონაწილეთა შორის მჭიდრო ურთიერთქმედებების და მაღალი სამომხმარებლო ღირებულების საქონლის ტექნოლოგიური ჯაჭვით გადაცემის ხარჯზე, ასევე შიდა და საგარეო ბაზარზე ერთობლივი ექსპანსიის განხორციელებით;

- 3) პროდუქციის კონკურენტუნარიანობისა და შრომის წარმადობის დონის ამაღლების, წარმოებაში მასალის მოხმარების შემცირების, მუშაკების ინტელექტუალური პოტენციალის და შემოქმედებითი აქტივობის განვითარების, ასევე გარემოსათვის, რეგიონის მოსახლეობისათვის და სურსათის მომხმარებლებისათვის უსაფრთხო აგრარული წარმოების ორგანიზების აუცილებლობით;

- 4) სოფლსამეურნეო საქონელმწარმოებლების საქონლის წარმოების ინოვაციური ტექნოლოგიებით უზრუნველყოფა, მათი დანერგვა სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების დასრულებული პროდუქტის რეალიზაციით;

- 5) სოფლის მოსახლეობის დასაქმების პრობლემის გადაჭრა, პირობების შექმნა მათი ცხოვრების დონისა და ხარისხის გასაუმჯობესებლად, მცირე აგროსამრეწველო ბიზნესის განვითარება და სასოფლო რეგიონების ბიუჯეტების შემოსავლიანობის გაზრდა;

- 6) საკუთარი და მომიჯნავე დარგების ორგანიზაციებთან პარტნიორული ურთიერთობების და დამყარებული კონტაქტების შენარჩუნების აუცილებლობა, ტერიტორიებზე არსებული ინფრასტრუქტურული და საკადრო პოტენციალის უფრო სრულად გამოყენება.

გარდა ამისა, აგრარული კლასტერების ეფექტურ ფუნქციონირებას უზრუნველყოფს ცალკეული პრინციპების სისტემების დაცვა, რომლებიც დაჯგუფებული იქნა ჩვენს მიერ შემდეგი სახით:

1. კლასტერიზაციის ზოგადი პრინციპები, რომლებიც განსაზღვრავენ გაერთიანების ორგანიზაციულ სტრუქტურას:

- ტერიტორიულ-სივრცითი ლოკალიზაცია, ანუ კონკრეტულ რეგიონში, წარმოების ფაქტორების

გამოყენების საფუძველზე, პირობების შექმნა კლასტერის სუბიექტების მდგრადი განვითარების მისაღწევად;

- მოქნილობა, რაც ნიშნავს კლასტერის განვითარების და გაფართოვების შესაძლებლობას მის შემადგენლობაში ახალი წევრების შესვლის ხარჯზე;

- თანამშრომლობა, რომელიც გულისხმობს სოფლის მეურნეობის სამეცნიერო ორგანიზაციების და სახელმწიფო მართვის სტრუქტურების ურთიერთმოქმედებას, ინფორმაციისა და გამოცდილების გაცვლას, ერთობლივ ქმედებებს მიმართულს საერთო მიზნის მისაღწევად;

2. კლასტერიზაციის პრინციპები, რომლებიც განაპირობებენ სოფლის მეურნეობის მდგრად განვითარებას და ითვალისწინებენ მის ძირითად იმპერატივებს. ამ ამოცანის შესაბამისად ჩვენს მიერ გამოყოფილი იქნა:

2.1. მდგრადი ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფელი პრინციპები:

- საერთაშორისო თანამშრომლობა ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმების (DCFTA) რეალიზაციის ფარგლებში, რაც გულისხმობს სოფლ-სამეურნეო პროდუქციის და სურსათის ექსპორტის ზრდას;

- რეგიონალური სასურსათო უსაფრთხოება, ნიშნავს რეგიონების სასურსათო დამოუკიდებლობის მიღწევას, სახელმწიფოს იმპორტდამოკიდებულების შემცირებას, სოფლის მეურნეობის პროდუქციაზე და სურსათზე მოსახლეობის მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას იმ მოცულობით (რაოდენობით), რომელიც შეესაბამება მოხმარების სამედიცინო ნორმებს;

- ეკონომიკური ეფექტურობა, რაც გულისხმობს მონაწილე ორგანიზაციების ფინანსური მაჩვენებლების გაუმჯობესებას, აგრარული წარმოების შემოსავლიანობის დონის ამაღლებას, ასევე აგროკლასტერის ფუნქციონირების რეგიონის კონკურენტუნარიანობის და მდგრადობის დონის ამაღლებას;

- ინოვაციურობა, რაც ნიშნავს ინოვაციების გამოყენებას, როგორც ტექნოლოგიებში, ასევე წარმოების მართვაში, რაც უზრუნველყოფს კლასტერის სუბიექტების განვითარების მდგრადობას, მათ კონკურენტუნარიანობას რეგიონალურ და ეროვნულ დონეზე.

2.2. მდგრადი სოციალური განვითარების უზრუნველყოფელი პრინციპები:

- სოციალური პასუხისმგებლობა, რაც ნიშნავს აგროკლასტერის განვითარების ფილოსოფიას და მონაწილეთა კომერციული წარმატების მიღწევას ეთიკური ნორმების, ასევე ადამიანების და ზოგა-

დად საზოგადოების მიმართ პატივისცემის დაცვის გათვალისწინებით;

- სოციალური მონაწილეობა, რაც გულისხმობს აგროკლასტერის წევრების ჩართულობას ხელისუფლების ადგილობრივი აღმასრულებელი ორგანოების მიერ ინიცირებულ ტერიტორიების სოციალური განვითარების პროგრამების და პროექტების რეალიზაციაში;

- სოციალური ეფექტურობა, რაც გულისხმობს პირობების შექმნას სოფლად და ქალაქში მცხოვრებ მოსახლეობის ცხოვრების დონის და ხარისხის დიფერენციაციის შესამცირებლად;

2.3. მდგრადი ეკოლოგიური განვითარების უზრუნველყოფის პრინციპები:

- გარემოსდაცვითი უსაფრთხოება - საწარმოო საქმიანობის განხორციელება, რომელსაც არ მოაქვს ზიანი გარემოსათვის, აგრეთვე პირობების შექმნა ეკოსისტემების განადგურების თავიდან ასაცილებლად;

- მოსახლეობის ეკოლოგიური განათლება და ინფორმაციული უზრუნველყოფა - ბუკლეტების და საინფორმაციო შეტყობინებების გამოშვება, რაც ხელს შეუწყობს მოსახლეობის ცოდნის ამაღლებას ტერიტორიების მდგრადი განვითარების საკითხებში;

- საზოგადოებრივი ცხოვრების ეკოლოგიზაცია, რაც გულისხმობს, კულტურისა და ხელოვნების, პოლიტიკის, მორალისა და რელიგიის სფეროში რაციონალური ბუნებასარგებლობის პრინციპების გავრცელებას. განხილული პრინციპების დაცვა აგროკლასტერის შექმნისა და ფუნქციონირების პროცესში, საშუალებას იძლევა უზრუნველყოფილი იქნას მიზნების შეთანხმებულობა, გაერთიანდეს აგროკლასტერის მონაწილეების ძალისხმევა რეგიონში სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარების მისაღწევად.

აგრარული კლასტერების ეფექტური ფუნქციონირების უზრუნველყოფის მიზნით და მათ საფუძველზე რეგიონის სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარების მისაღწევად აუცილებელია გათვალისწინებული იქნას:

- აგროსამრეწველო კომპლექსში სხვა ინტეგრირებული სტრუქტურების შექმნის და ფუნქციონირების გამოცდილება;

- აგროკლასტერის შიგნით მონოპოლიის შექმნის, ასევე კლასტერული გაერთიანების ხელოვნურად შექმნის, თავიდან აცილების აუცილებლობა;

- მართველობითი აზროვნების ტიპი, მისი მოქნილობა და ორიენტირებულობა ორგანიზაციის განვითარების ინოვაციურობაზე;

- რეგიონალური თავისებურებანი;

- სოფლ-სამეურნეო საქონელმწარმოებლების

სივრცითი დაშორება სამეცნიერო-ტექნიკური პროდუქციის მწარმოებელი სამეცნიერო-საინჟინერო ცენტრებისაგან და ორგანიზაციებისაგან;

- სოფლის მეურნეობის სუბიექტების ინოვაციური მგრძნობელობის დონე სამეცნიერო კვლევის შედეგების მიმართ;

- აგრარული ორგანიზაციების ფინანსური მდგომარეობა და მათი დარგობრივი კუთვნილება;

- სოფლის მოსახლეობის დასაქმების დონე აგროსამრეწველო კომპლექსის კონკრეტულ დარგში;

- რეგიონის ეკოსისტემის ეკოლოგიური მდგომარეობა და ბიოლოგიური მრავალფეროვნება;

კვლევამ უჩვენა, რომ ამჟამად კლასტერების ფორმირება და ფუნქციონირება საქართველოში იმყოფება განვითარების საწყის ეტაპზე, რაც განპირობებულია ზოგადსისტემური შეზღუდვების არსებობით, რომელიც ზღუდავს საწარმოო საქმიანობის ორგანიზების კლასტერული მოდელის გამოყენებას. კერძოდ, ამგვარ შემზღუდავ ფაქტორებად შეიძლება ჩაითვალოს: კონკურენტული გარემოს დაბალი დონე; წარმოების მონოპოლიზაციის მაღალი დონე; მცირე და საშუალო მწარმოების განვითარების არასაკმარისი დონე.

დასკვნა

ამრიგად, კვლევამ გვაჩვენა, რომ სოფლის მეურნეობის საქმიანობის ორგანიზების კლასტერული ფორმა შეესაბამება აგროსამრეწველო კომპლექსის მართვის პარადიგმის ახალ პრინციპებს, რაც გულისხმობს სოფლის ტერიტორიების მდგრადი ინოვაციური განვითარების მიღწევას, რეგიონების და მთლიანად ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოების

უზრუნველყოფას, სოფლის მოსახლეობის ცხოვრების დონის და ხარისხის ამაღლებას, რეგიონების ეკოსისტემების ბიოლოგიური მრავალფეროვნების შენარჩუნებას და ეკოლოგიურად უსაფრთხო სოფლის მეურნეობის წარმოებას.

ლიტერატურა:

1. ბარათაშვილი ე., თაკალანძე ლ. გრძელმიმდინარე ბიზნესის კონკურენტუნარიანობა და ადმინისტრირება (სახელმძღვანელო). გამომცემლობა სოხუმის სახ. უნივერსიტეტი. თბილისი
2. ბარათაშვილი ე. თაკალანძე ლ. გრძელმიმდინარე ბიზნესის კონკურენტუნარიანობა და ადმინისტრირება, თბილისი.
3. ბარათაშვილი ე. ციმიტია კ. ზარანდია ჯ. საქართველოს რეგიონების კონკურენტუნარიანობის შეფასება, ჟურნალი „საქართველოს ეკონომიკა“. თბილისი
4. გაგნიძე ი. კლასტერების როლი კავკასიის ქვეყნების ეკონომიკურ ინტეგრაციაში, საერთაშორისო კონფერენცია „ეკონომიკური ინტეგრაციის პერსპექტივები ცენტრალურ კავკასიაში“, თბილისი
5. Александрова Л.А. Кластеризация в экономике: предпосылки, закономерности, механизмы / Л.А. Александрова. Саратов, 2005. - 171 с.
6. Третьяк В.П. Кластеры предприятий / В. П. Третьяк. - М. : Август Борг, 2005. - 132 с.
7. Доржиева, Е. В. Формирование и развитие конкурентоспособных агропромышленных кластеров на мезоуровне экономики / Е. В. Доржиева. - СПб. : Изд-во Санкт-Петербург. ун-та управления и экономики, 2012.